

Orientace

”

Jak se lidé stávají glokálními
Nemilosrdná globalizace pohlcuje původní domorodé
zvyky, přesto na ní lze nalézt i něco dobrého

”

ANTRO
strana 14

SOBOTA 30. DUBNA A NEDĚLE 1. KVĚTNA 2022

LIDOVÉ NOVINY

KRESBA LELA GEISLEROVÁ

Kacířské návraty do minulosti

Nový román Kateřiny Tučkové vyzdvihuje **kreativní ženskou neposlušnost**

Bílá Voda, očekávaný nový román Kateřiny Tučkové, se vrací do doby **perzekucí ženských řeholních řádů**. Co v ní našla? A má ještě vůbec „smysl vracet se tam, kde nám bylo mizerně...“?

PETR FISCHER
spolupracovník LN

Je to obsese, nebo nutnost: neustále se vracet do minulosti a vytahovat odtud příběhy, které nemají být zapomenuty, které dokonce máme znovu prožít a stávat se jimi? Být živoucí minulostí, to má být smyslem být teď a tady?

Posedlost minulostí bohužel může být také výrazem neschopnosti podívat se a vidět do budoucna, protože tam někde, v tom, co přichází, je nekonečná nejistota, zatímco to, co bylo, je již hotové, stačí zapátrat, sklonit se a sebrat. Těch, co sbírají minulost, aby ovlivnili současnost, je v dnešním Česku spousta. Z minulosti se stala důležitá vrstva politiky, která má „správně“ osvětlovat a dávat „pravý smysl“ tomu, co žijeme dnes. Je to dokonce tak silná žíla, že se mluví o „politice paměti“, kterou teď tak mohutně umocňuje válka na Ukrajině. Jsme v ní ale často jen podivně trpným zrcadlem diktátora Puti-

na, který si z minulosti vytvořil pole své současné války. A jak je to se zrcadly a jejich nebezpečnou hloubkou, víme všichni z Alenky a jejích výprav za zrcadla...

Vyskočit z této destruktivní putinovské pouti minulostí (zdaleka to ale není jen problém Putina) se pokouší řada českých umělců a spisovatelů. Spisovatelky jako Alena Mornštajnová nebo Karin Lednická ve svých čtivých prózách vyzdvihují zapomenuté v určitém druhu idylčnosti, kterou lze znovu zpřítomnit: oživit svět minulosti vyprávěním o něm. Není to ale proustovské nabíjení se energií minulých znaků, v nichž se koncentruje esence minulosti přesahující aktivně do přítomné budoucnosti. Proslulá proustovská madlenka, sušenka se svou specifickou chutí, která se vynořuje náhle, zničehonic, není jen nostalgická připomínka dětství, smutnění po mizejícím čase, nýbrž hlavně dotek časového toku vůbec, dotek času, který se i s celým světem, jenž nese, přelévá do života budoucího. Není to jen oživení obrazu více či méně krásné minulosti, nýbrž její vnitřní síly, jež se v následnosti přenáší dál a může zasáhnout zas a znovu.

Genius loci

O takové oživování ztracených energií se zjevně – zdá se, řeknu z opatrnosti – pokouší i Kateřina Tučková, která po osmi letech vydala svou čtvrtou prózu *Bílá Voda*. Zatímco prvotina *Vyhnaní Gerty Schnirch* byla česko-německou rodinnou ságou, oživující vytěšňovanou minulost vylikvidování německého živlu z pová-

Tučková se opět vrací ke svému Brnu, odkud oba kněží, tajný biskup Davídek a ženský jáhen Javorová, pocházeli a odkud se rozvíjelo jejich podzemní působení

”

lečného českého prostoru, *Bílá Voda* navazuje spíše na styl a postupy druhého (a také nejúspěšnějšího) románu autorky *Žitkovské bohyně*. Tučková se tam napojuje na genius loci a postupně rozkrývá geologické vrstvení místních dějin.

Žitková v Bílých Karpatech v kombinaci pseudodokumentů a románové zápletky ožívá tím, čím vždycky byla: okrajem, v němž se vždy vyjevují hrany etických kategorií, limity lidství i společenských pout. V extrémech se nejlépe nacházíme (v tom je o očistná hrůza války), vyjevují se nejenom charaktery, ale odděluje podstatné od nepodstatného, a takovým okrajem (aktuálně Ukrajinou) je i Bílá Voda.

Z Žitkové se díky románu Kateřiny Tučkové stala turistická atrakce, místo, kam se jezdí pro dotek s krajem, v němž „bohovaly bohyně“, vědmy napojené na tajemnou podstatu vesmírného života

a lidské existence. Ale jak to bývá, vyvolalo to i mnoho zlé krve: leckdo nepochopil, že román je prostorem neomezené fantazie, nikoli soudní dokument, který říká jen pravdu a nic než pravdu, jak žádá přísaha svědka. Jiní zase hlasitě vyjadřovali nespokojenost s tím, že masový literární populismus ruší relativní klid kraje, který měl raději zůstat zapomenut. Esence Žitkové v proustovském smyslu zůstala ve veřejném prostoru jako nabídka k cestě, která může mluvit k tomu, co s námi a k nám přichází.

Možnosti čtení

Bílá Voda je v jistém ohledu pokračováním této snahy po objevování esenci míst, jakkoli literární imaginace věci podstatně posunula. Tučková se ještě více odklání od tradičního románu, který psala v *Gertě*. Její kniha se podobá spíše románovému či scénickému dokumentu (scénou je tu psaní), který už několik let vytváří například režisér Miroslav Bambušek (*rozhovor na str. 12*).

Připomínka tohoto režiséra není náhodná, a to nejen proto, že tématem knihy *Bílá Voda* je působení žen v církvi a v její podzemní vrstvě v době komunistické zvláště, zatímco Bambušek se věnuje postavě teologa Josefa Zvěřiny, který si s komunisty také užil své a jeho misijní činnost po propuštění je proslulá jako objevování nové tváře církve (po scénickém dokumentu *Duchovní a totalita* přijde divadelní hra *Zvěřinec*). Stavět Tučkovou vedle Bambuška tu ale má, troufnu si říct, hlubší smysl: *Bílá Voda* totiž podob-

ně jako Bambušek hledá genia loci v osobě: nikoli tedy ve vnějším místě krajiny či klášterní budově, ale v konkrétním „domě člověka“ či v lidech. U Bambuška je to teolog a kněz Josef Zvěřina, u Tučkové sestra Evarista, vysvěcená navzdory církvi knězem Felixem, což jsou zjevně románová jména Felixe Marii Davídka a Ludmily Javorové.

Tučková se tak opět vrací ke svému Brnu, odkud oba kněží, tajný biskup Davídek a ženský jáhen Javorová, pocházeli a odkud se rozvíjelo jejich podzemní působení. Ve snaze znovu objevit energii, která vyzývá k duchovní proměně, je společný bod obou tvůrců: jen Bambušek nechává mluvit různoroční dokumenty, jejichž styl a jazyk na sebe často v divadelní inscenaci hudby a obrazů ostře narážejí a perou se o smysl. Tučková vytváří literární pseudodokumenty, efekt je jiný a přitom v podstatě stejný – tedy znovu žít duchovno, najít ztracenou duchovní sílu, která mluví i do budoucna.

Příběh Leny Lagerové, která se v roce 2007 po rodinné a alkoholové krizi uchýlila do kláštera Bílá Voda, kde postupně nachází novou duchovní sílu, spojenou s tammím ženským řádem, navazujícím na Anežku Českou a její historicky nalezenou sestru Vilemínu, bude asi nejčastěji čten jako vzpoura proti utlačování žen v katolické církvi. Jako emancipační vzmach za ženskou věc, která nesouvisí jen s výjimečnou situací útlaku církve v komunistickém režimu, nýbrž s podceňováním žen vůbec.

Pokračování na straně 12

Bojíme se najít sami sebe

Znovuobjevováním minulosti začala před dvaceti lety tvorba režiséra **Miroslava Bambuška** (46). Zločiny komunismu, odsun Němců, naposledy duchovní mohutnost filozofa Jana Patočky či teologa Josefa Zvěřiny. Co ho žene do sociálního a osobního pravěku?

PETR FISCHER

LN Hodně se věnujete špině nedávné minulosti, třeba odsunu Němců. Jak k vám minulost přichází?

Jako přítomnost. Jako přítomný nedostatek. Jako něco, co chybí v naší přítomnosti. Přichází jako zahozené dědictví, které chce, potřebuje být zvednuto. Přichází proto, že má co říct, a nedá si to vymluvit. Jsou to příběhy, události, roztržitá paměť, již má být pomozeno na světlo, aby se mohla ukázat v plnosti.

LN Dost lze pochopit z vašeho filmu Lidi krve. Čas je synchronní, dějiny geologické vrstvy jedné země. Ale to, co neseme na zádech, je hrozná zátěž. I Nietzsche, s nímž ve filmu pracujete, říká: Neumíme odhodit ten batoh.

Ať ten batoh, tu tíži odhazujete do hlubin, jak chcete, ona se vrací, musel byste tam hodit celého sebe. Jako v Nietzscheho básni: „Odhoď svou tíži do hlubin – Wirf dein Schweres in die Tiefe.“ A proč se s tím tahat? Protože to nejde jinak. Podstatou té tíže je, že když ji vědomě nese, přidává vám zláčení, a když se jí snažíte obelstít nebo zbavit, čeká vás bloudění, vegetativní stav, kdy člověk nechápe sebe ani svět, kdy mu nedochází souvislosti jednání a pohybu ve světě, jehož je součástí. Jepičí život. Ráno se narodíš, večer umřeš, čas mezi tím je vyplněn jen strachem ze smrti, o které nevíš, že má být korunou toho, co předcházelo.

LN Jak vás oslovil Josef Zvěřina?

Zvěřinova životní zkušenost je hluboká, prohlubovaná dvěma totalitními režimy. Slovo „prohlubovaná“ bych podtrhl, poněvadž on v souvislosti s tím, co zažil, mluví o prohlubování. Nestěžuje si, co hrozného se mu za život stalo, všechny ty útrapy vnímal jako zkoušku, jako dar, prostor pro službu. Neláme se, nekácí, nepláče, nekňourá, nestěžuje si. Například když mluví o fenoménu nepřítelů: „Nepřátelé jsou jako síto v Božích rukou, kde se odděluje to, co je v člověku lidské, od toho, co je v něm Božské.“ Tedy setkání s nepřitelem je něco výsostně pozitivního. Krásně oživuje to, co je základní i pro nás a co je stranou mediálního hřebu a politického teatru.

Oslovilo mě jeho radikální čtení odkazu proroků. To vše na základě perzekuce, kterou prošel. Přichází za mnou jako někdo, kdo ve všem tom přikofí našel

Režisér Miroslav Bambuška ve svých filmech rád stírá roviny času

FOTO MAFRA - JAN ZÁTORSKÝ

světlo. To je klasický přístup, v našem zpozdilém světě za vodou je ale zapomenutý a čeká na své znovuobjevení.

LN Před osudem Josefa Zvěřiny jste dělal scénický dokument a hru o Janu Patočkově. Jak volá Patočka, jak volá Zvěřina?

Každý trochu jinak, ale řadu vrstev mají společných. Dovolte spíš srovnání, Patočka kontra Zvěřina. Byli přátelé, měli k sobě blízko. Zvěřina měl kněžské poslání, Patočkovo poslání bylo sokratovské. Zvěřina musí obstát se svým svědomím před Bohem, Jan Patočka kolem Charty 77 znovu nalézá a probouzí fenomén svědomí před sebou a před světem a má silný důraz na osobní angažovanost ve věcech, které se týkají základních práv, povinností a svobod člověka, kde se se Zvěřinou zase setkávají. Oba se potkávají, krásně, svým potenciálem pro vnímání, čtení, interpretování umění.

LN Hra o Patočkově se jmenuje Kacířské eseje, podle filozofovy neslavnější knihy. V čem je Patočka „kacířský“?

Kacířský pro mě znamená základní. Vede nás k počátkům. V tomto smyslu byl největší kacíř mezi filozofy Hérakleitos. Těch poloh jeho kacířství je mnoho, projevuje se cestou za hranu navzdory konvencím a korektním hrám. Jdete na ostří nože, protože si to žádá nárok na život v pravdě. Těžko jednoduše odpovědět, ale dejme tomu: existuje fenomén míru a fenomén války, který Patočka otvírá ve svém posledním eseji. Mluví o válce jakožto revoluci každodennosti, tedy o stavu společnosti, kdy můzy mlčí a vše je podřízeno základní zákonitostí uspokojování okamžité potřeby a spotřeby. Vytvářím válku, abych zachoval mír, a vůbec se nepochybuje o tom, zda ten mír za to vůbec stojí.

LN A jak volá Zvěřina?

Asi především uměním povznést se nad to, co se dnes zdá být nejdůležitější. Mám na mysli kult zdravého a zabezpečeného člověka. Se Zvěřinou přichází kněz, jehož říše není z tohoto světa! Nehledá úniky v tomto světě ani se mu neklání, naopak: mění sebe a na základě

toho přestavuje svět. Se Zvěřinou přichází nenápadně, ale samozřejmě přiznání se k Bohu v čase, který na Něho zapomenl. Se Zvěřinou přichází učitel lásky, víry a občanské statečnosti. Ale také někdo, kdo umí číst Boží znamení, která jsou spíš v lidech než na nebi! Se Zvěřinou přichází kněz, jenž nepotřebuje opulentní obřady, mši svatou světu v soustruhu, u kovadliny, na hromadě kamení. Někdo, kdo našel smysl v utrpení, které se rodí ze zápasu o pravdu, proti strachu, násilí a lži, schovávající se za pohodlí. Se Zvěřinou ke mně přichází někdo, koho jsem asi hledal: zapomenutý otec, přítel, bratr, jehož říše není z tohoto světa.

LN Duchovní rozměr, to dnes zní jako floskule. Nechce se nám do toho proto, že je to práce na sobě, která může být nepřijemná? Přitom lidé dělají jógu, meditují, radí se s psychologem...

Je bláhové si myslet, že to duchovní najdu mimo sebe. Ano, lidem se nechce do práce na sobě. Lidem se ale nechce do žádné práce, protože pracovat je nepřijemné. Ale co je to za život, který hledá

výhradně příjemnosti? Život stádně hndy? Parafrazoval bych Patočku: Nic tak dobře neukazuje, že žijeme v totalitě masy hmoty a síly, jako fakt, že to, co je bytostně lidské, tedy pravda a lež, se stalo předmětem manipulace. Masovost, stádnost a důraz na kvantitu a růst hmoty a síly, to jsou matoucí manévry, které člověka odvádí od podstatného. Od toho, aby si člověk skutečně sáhnul do života, aby našel jeho nekonečnou hloubku, která se rozprostírá někde mezi mnou a druhými. A aby ho nesl bez řečí a kňourání, aby za něj ručil, i když je obtížný. Ale brzy se to změní, já tomu věřím.

LN Formát scénického dokumentu, spojení historie a umění, má obrovský potenciál. Líbí se mi střet jazyků, různost rozprav a jejich přesvědčivosti, od StB po stíhané. Nemělo by se toto rozumně systematictější vyučovat?

Mělo.

LN U Zvěřiny jste narazil i na podzemní církve, jména jako Davídek nebo Javorová se objevují i v nové knize Kateřiny Tučkové Bílá Voda. „Něco se vrací...“ Jak chápete tento fenomén a nárok žen na svěcení?

Podzemní církve byla ta zakázaná, ta, která nebyla kontrolována. Ve hře, kterou o inspiraci Zvěřinou píšu, se vyskytujeme dnes v našem světě, ale je jedno, jestli je to v Rusku nebo u nás před čtyřiceti lety nebo za padesát let. Vyskytujeme se v čase, kdy to, co není kontrolováno, nemá mít právo na existenci. A sem přichází Zvěřina, aby těm kontrolním systémům natrhl zadek. Přichází a vybere si mezi všemi ženu jako hlavního partnera pro předání toho, co nese. Ale nevybere si ji proto, že je žena, ale proto, že je poslední, nikdo ji nenajal, ztratila všechnu naději. A proto, že ví něco o tom překrásném se světle, které se rodí z temnoty.

Pokud jde o svěcení žen a působení žen ve skryté církvi: v reformovaných církvích už dávno kněžky jsou, nevidím v tom problém. Kdyby tady byl Josef Zvěřina, určitě by řekl, že podstatné je, jaký jsi člověk. Proto je úplně jedno, jestli jsi chlap, nebo ženská. Podstata je jiná. Jde o to, jak neseš svůj kříž a jaké vy-dáváš svědectví svým životem.

LN Davídek mluví v knize o „kreativní neposlušnosti“, to by byl pěkný výměr „kacířství“, ne?

Ano, skutečná tvořivost s poslušností nemá co do činění! Ale má v tom být obsažena ještě odvaha a taky láska vůči mase, která by tě ráda zadupala do země.

LN Sám v církvi nejste, i když asi jen tak neřeknete, že nevěříte. Vadí vám autoritářská rovina katolické církve?

Pro mě je autoritou Bůh a jeho proroci a také takoví prostředníci jako Josef Zvěřina. Asi je to proto, že základní knihou pro mě dlouho byl Starý zákon.

Kacířské návraty do minulosti

Dokončení ze strany 11

Ani hlavní hrdinka Lena ani její evangelizační vzor Evarista ale nejsou hnány obecným feministickým cílem, jde o nalezení sebe a své role ve společenství. V církvi to znamená dávat bližním a potřebným, co je třeba včetně duchovní útechy. „Předně mám za to, že žádný kněz není svěcený sám pro sebe, ale pro ty, kdo ho potřebují,“ zní románem.

Svěcení žen, které prosazoval a prováděl skrytý biskup Davídek a jež po roce 1989 nebylo zpětně uznáno, je místem střetu mezi přirozeností víry a dogmatem, jež se v románovém dokumentu Kateřiny Tučkové vykládá vcelku jasně. „Řeknu vám, co si myslím o dogmatech. Všechny ty teologické konstrukce, kterými kdysi církevní Otcové zahalili rouškou tajemství to, co se jim nehodilo, leda tak křiví přirozenost a dusí normální život. Daň za to je ovšem vysoká...“

A všechno to začalo tak dávno, v časech, kdy ženy běžně poskytovaly duchovní služby, jak symbolizuje i odkaz na Vilemínu Českou. „Tehdy žena pouze prohrála boj o moc! Boj, ve kterém není

nic, co bych chtěl Bůh, zato všechno, co chtěl mocichtivý a hamižný člověk.“ S pojetím celibátu přichází genderový nárok na kněžskou službu a i Vilemína Česká, která dle popisovaného vyobrazení poskytovala kněžské služby, je po smrti vykopána a spálena jako kacířka. *Bílá Voda* se otevřeně hlásí k obhajobě tohoto „kacířství“, vzpoury dobré osvědčené víry proti úředním omezením klerikální moci, přirozenosti proti dogmatu.

Nejvyšší přikázání

Tučková zprostředkovává část Davídkova výkladu odklonu od ortodoxie svěcení a role žen v církvi. Odvolává se na „princip kreativní neposlušnosti, opodstatněné v hraničních podmínkách“, na „mexické fakulty“, kdy papež v době občanské války povoloval přenos řady pravomocí na biskupy. Dojde i na filozofickou autoritu: „Tomáš Akvinský to nazýval vyšším pravidlem lidského jednání. Připouští existenci životních situací tak těžkých, že v nich nejsou normy stanovené učitelským úřadem církve slučitelné s možnostmi věřících. V takových případech lze odhlédnout od litery zákona.“

Román Bílá Voda je poetou ženám plnicím svou duchovní službu ve všech ohledech a provázejícím ostatní v těch nejtěžších chvílích

”

Jde přece o spásu duší, která je tím nejvyšším přikázáním: „Salus animarum suprema lex.“

Román jde ale ještě dál, nevystačí si s tím, že chvilkové výjimky v době extrémní potvrzují pravidlo, protože vyloučení žen z možnosti kněžského svěcení má hlubší kořeny v nižší hodnotě ženy. A tak i sympatické církevní autority, které stojí hrdě proti režimu a nakonec za to platí životem, zůstávají v zajetí dogmatis-

mu: „Shlížel na nás z výšin svého svěcení s citelným odstupem, postaru přesvědčený o omezených schopnostech ženského pohlaví.“

Román je poetou ženám plnicím svou duchovní službu ve všech ohledech a provázejícím ostatní v těch nejtěžších chvílích. Duchovní síla se demonstruje i ve vkládaných „Evangelích“, dobrých zprávách o skutečích a osudech sestry Evaristy, která obrátila k Bohu tolik ztracených a zlomených a sama vytrvala v pevnosti víry. Mělo by snad o službě Bohu rozhodovat něco jiného než schopnosti a pevnost víry? A není duchovní osobnost sloužící Bohu v pomoci bližním pro možnost svěcení dostatečnou kvalifikací před samotnou věroučnou a procedurální naukou?

Ženská bible

„Takhle provokovat může leda blázen. Stavět se proti všem – co si o sobě myslí? Že je prorok? Apoštol nové věrouky?“ zpochybňuje zpočátku Davídkovu cestu svěcení žen Lena, jakési falešné alter ego autorky. „Jestliže ji Spasitel učí-nil hodnou, kdo jsi ty, aby ji odmítl?“ zní

odpověď. „Kacířství“ Vilemíny a všech, kteří se bouří proti mužské církvi, dokumentuje touha po vyrovnání moci, které může změnit celý svět. „Spravedlivá papežka na zemi ustanoví novou hierarchii, v níž už nebude mocichtivých, svatokupčících ani smyslných prelátů, nýbrž vedle pomazaných mužů se budou na řízení církve podílet i ženy.“ Božská utopie ženství...

Bílá Voda jistě neotevře církevní debatu nad svěcením žen. Takovou moc dnes literatura nemá, její „kacířství“ nikoho už moc nezajímá. Může však přenášet esenci duchovní síly, do níž vstupuje ženská zkušenost nejen jako konstruovaný gender, ale také jako biologie s jejím tajemstvím zrodu života, jež v *Bílé Vodě* hraje svou důležitou roli. Matka, která proměňuje Otce. Pro tuto duchovní moc a otřesy zatuhlých jistot dogmatik všeho druhu se má smysl literárně vracet do ztraceného času. I v tlustopisu nové ženské „bible“ (688 stran) Kateřiny Tučkové se najdou esence, jejichž vůně a chuť neslábnou.

„Co neexistuje a mělo by, tomu je třeba vytvořit cestu.“